

Nya perspektiv på Clausewitz och hans militära tänkande

Av Jerker Widén

Hew Strachan: *Clausewitz's On War – A Biography*, Atlantic Monthly Press, New York 2007, 238 s och **Andreas Herberg-Rothe:** *Clausewitz's Puzzle – The Political Theory of War*, Oxford University Press, Oxford 2007 194 s.

Carl von Clausewitz (1780-1831), är fortfarande världens mest läste, mest översatte, mest omdebatterade och mest respekterade militärteoretiker. Detta trots att det var 175 år sedan hans mest berömda verk, *Vom Kriege* (svensk översättning, *Om kriget*) såg dagens ljus. En viktig anledning till att Clausewitz fortfarande uppfattas som så relevant är hans kombination av intellektuell bredd och filosofiskt djup, med en skärpa i tanke och prosa som få varit i närheten av sedan dess. Vidare inbjuder Clausewitz, till skillnad från de flesta andra klassiska militära tänkare, till en lärd och intresseväckande dialog med sina läsare, snarare än att försöka mästra dem och presentera oantastliga teser. Oavsett om vi håller med Clausewitz eller inte, så förmår han oss alltid, förr som nu, att tänka bättre, klokare och mer djupgående om militära fenomen.

Den engelskspråkiga litteraturen om Clausewitz och hans militära tänkande

är idag utomordentligt omfattande, en produktion som framförallt möjliggjorts av den mer lättillgängliga nyöversättning på engelska (av *Vom Kriege*) som gjordes år 1976. Detta omfattande militärlitterära intresse för Clausewitz har nu tagit ny fart under 2000-talets första decennium. Många av de biografier och militärteoretiska betraktelser som publicerats de senaste åren är tveklöst av hög kvalitet och har tillfört ny kunskap i ämnet, men alltför ofta produceras verk som tyvärr nästan uteslutande upprepar det redan sagda i mer eller mindre populariserad och väl tänkt form. I år har redan två nya monografier om Clausewitz och hans tänkande publicerats: Böckerna är ganska olika varandra och vänder sig till skilda läsekretsar.

Hew Strachan, militärhistoriker och professor vid universitetet i Oxford, har författat en bok som är populärvetenskaplig och relativt lättsam till sin karaktär, där tänkandet i stor utsträckning utgör

en syntes av den forskning som tidigare utförts av bl a Michael Howard, Peter Paret, Raymond Aron och Werner Hahlweg. Denna populärskrivna bok, där prosan och klarheten i tanke ofta charmar läsaren, är publicerad i en serie på temat ”böcker som förändrade världen”. Huruvida Clausewitz *Om kriget* verkligen förändrade världen är svårt att säga, men att hans arbete förändrade det militära tänkandet i världen är ställt bortom allt rimligt tvivel. Strachans bok är uppdelad i fyra kapitel, exklusiv inledning och avslutning, där kapitlen behandlar Clausewitz egna erfarenheter av krig, författandet av *Om kriget*, Clausewitz tankar kring krigets natur och slutligen frågor kring teoretiseringen av krig.

Ett bärande tema som Strachan för fram är att Clausewitz kritiker och uttolkare, nu som tidigare i historien, baserar sina utvärderingar på en selektiv läsning av Clausewitz samlade produktion. Till detta bidrar även att *Om kriget* är ofullständig och innehåller flera motsägelsefulla påståenden. Som bekant avled Clausewitz innan han hann slutföra sitt verk och boken publicerades istället postumt av hans fru under åren 1832-34. Detta har, precis som Clausewitz själv befarade, genom åren lett till många missförstånd och tolknings tvister om vad han ”egentligen” menade. Syftet med Strachans bok är att försöka förstå ursprunget till Clausewitz tankar, att beskriva hur de utvecklades och slutligen förklara hur de framträdde och manifesterades i *Om kriget*. Endast genom att krypa in i vår preussiske tänkares huvud, menar Strachan, är det möjligt att förstå

hur han verkligen tänkte om krig, och detta, fortsätter författaren, är ett betydligt bättre sätt att ta sig an honom än att lita på hur han har tolkats av andra. Clausewitz tankar kan således bara förstås utifrån hans egen historiska kontext och intellektuella förståelse, inte efter våra egna samtida referensramar.

Vilka slutsatser drar då Strachan från sina studier av Clausewitz tänkande i allmänhet och *Om kriget* i synnerhet? Strachan menar att det inte är svårt att hitta luckor och brister i *Om kriget*, eftersom boken inte bara är ofullständig, utan också är synnerligen eurocentrisk till sin karaktär utan diskussioner om marina förhållanden eller ekonomiska och folkrättsliga aspekter på krig. Slutsatserna i *Om kriget* är ofta motsägelsefulla, men detta menar Strachan är också en av bokens största tillgångar, vilket har bidragit till dess tidlösa relevans och popularitet. *Om kriget* är ett pågående arbete som oturligt fick avbrytas, hävdar han, och ofullständigheten bör ge anledning till glädje och inte frustration. Detta resonemang framstår för läsaren som tvivelaktigt eftersom en boks brister och ofullständigheter knappast kan bedömas som en tillgång. Snarast är det så att de många tolkningsmöjligheter som Clausewitz tänkande erbjuder har skapat en arena för militärteoretisk diskussion, ett samtal som givetvis är fruktbart. Frustration är nog en lika naturlig reaktion för läsaren som glädje i detta fall.

Den tyske filosofen och samhällsvetaren Andreas Herberg-Rothes bok i ämnet är betydligt mer svårtillgänglig och förfat-

taren har ett filosofiskt djup som få andra moderna Clausewitzkännare. Trots detta är han oftast klartänkt och övertygande i sin argumentation. Boken utgör utan tvekan ett originellt bidrag till forskningen rörande Clausewitz och är värd att läsas av alla som önskar en intellektuell utmaning på det militärteoretiska området.

Herberg-Rothes tolkning av Clausewitz tänkande i allmänhet och *Om kriget* i synnerhet bygger på tre antaganden. För det första att Clausewitz militära teorier bara kan förstås mot bakgrund av krigen i dennes samtid, närmare bestämt Napoleonkrigen. Hans militärhistoriska studier av Napoleons fälttåg mot Preussen 1806, mot Ryssland 1812 och det slutgiltiga nederlaget vid Waterloo 1815, studier som Clausewitz utförde åren 1823-27 och parallellt med sitt militärteoretiska arbete, utgör fundamentet för *Om kriget*, menar Herberg-Rothe. Napoleons förkrossande seger vid Jena 1806 ledde Clausewitz till hans teori om hur man för ett framgångsrikt krig genom ohämmat våld, offensiv kraft och avgörande slag. Napoleons motgångar på den ryska stäppen 1812 fick Clausewitz att inse värdet av defensiven i krig, och slaget vid Waterloo slutligen ledde honom in på hans teori om kriget som i grunden styrt av politikens logik.

För det andra gör Herberg-Rothe antagandet att *Om kriget* som verk är ofullständigt, där slutsatserna i vissa delar motsäger slutsatserna i andra delar. Detta antagande bygger på tanken att Clausewitz år 1827 hade nått ett vägskäl i sitt tänkande och att han planerade en omfattande revidering

av sitt digra manus, ett arbete han bara delvis hann slutföra. Bara vissa delar i inledningen av första och andra boken (*Om kriget* består av åtta böcker) hann Clausewitz ändra enligt planen för sin revidering. Därav de många motsägelserna och den skiftande karaktären och kvalitén på verkets olika delar. Detta antagande är allmänt vedertaget bland experter på Clausewitz och hans tänkande.

För det tredje menar Herberg-Rothe att nyckeln till Clausewitz planerade revidering och hans mest fullgångna tänkande finns att tillgå i ett avsnitt som behandlar krigets s k treenighet (i slutet av kapitel 1, i första boken). Detta avsnitt, konstaterar författaren, utgör slutprodukten av hans utstakade ambitioner från 1827 att omarbete sitt verk, ett avsnitt där motsättningarna mellan de olika tankegångarna hade fått sin lösning. I denna del, som är cirka en sida lång, karaktäriserar Clausewitz kriget som en ”verklig kameleont” och präglad av tre tendenser: i) våldet och hatet, vilket han beskriver som en ”blind naturkraft”; ii) sannolikheternas och tillfälligheternas spel, vilket gör kriget till en ”fri kreativ verksamhet”, och iii) kriget som politiskt verktyg, vilket gör att det underordnas det ”sunda förnuftet”. Den första av dessa berör främst folket, den andra fältherren och hans trupper, medan den tredje avser regeringen.

Mot slutet av denna redogörelse noterar Clausewitz att kriget i teoretisk mening balanserar mellan dessa tre tendenser, likt ett föremål som svävar fritt mellan tre magneter. Det är också här som Herberg-

Rothe kommer till sin poäng, nämligen att denna slutgiltiga karaktärisering av krig paradoxalt nog hamnar i motsättning till hans tidigare definitioner av krig som duell, som våld och som politiskt instrument, eftersom en teori om krig måste ta hänsyn till alla dessa tre och i princip ”sväva” mellan dessa tre. Därmed framgår också, menar Herberg-Rothe, att Clausewitz kritiker antingen har kritiserat hans tidiga tänkande om kriget som vilja och våld eller hans senare tänkande om kriget som ett politiskt instrument, men inte hans verkliga ”testamente” om kriget, d v s treenigheten. I avslutningen på detta avsnitt har alltså Clausewitz rett ut motsättningarna bland sina idéer, menar Herberg-Rothe, och nått en syntes som i praktiken tar udden av stora delar av den kritik som riktats mot honom samt den selektiva läsningen han utsatts för.

Utifrån dessa utgångspunkter försöker sedan Herberg-Rothe att utveckla och färdigställa Clausewitz ofärdiga tänkande om kriget som fenomen. Han använder således det korta avsnitt som nämndes ovan för att själv revidera Clausewitz verk och lösa de uppenbara paradoxer som ofta plågat läsare av *Om kriget*. Här finns naturligtvis ett problem eftersom även denna tolkning blir selektiv, där man slår fast att vissa delar i Clausewitz ofullständiga verk är viktigare

än andra och därefter tolkar honom utifrån detta perspektiv. Inget nytt under solen således och vi sitter fortfarande kvar med ett ovedersägeligt faktum – hans bok är ofullständig, den innehåller motsättningar och kan tolkas på många sätt. Den är en militärintellektuell sjö att ösa ur snarare än en doktrintext att leta klara principer i. Bättre då att läsa Clausewitz som han är och utgå från att han menar vad han säger. Hur denne preussare ”egentligen” tänkte får vi nog aldrig veta.

Sammantaget kan sägas att medan Strachans bok är en både lärd och lättillgänglig syntes av forskningen kring Clausewitz tänkande, som tjänar väl som introduktion i ämnet, förmår Herberg-Rothes mer svårtillgängliga och filosofiska ansats att fördjupa vårt tänkande om Clausewitz teorier. Den förstnämnde är ett välskrivet exempel på de populärskrivna alster som idag är vanligt förekommande i västvärlden, medan Herberg-Rothe tillför nytt och intresseväckande tänkande i den svällande forskningen om Clausewitz som militärteoretisk tänkare. Läsarens val bör således avgöras av de befintliga förkunskaperna i militärteori samt av ambitionen med läsningen.

Jerker Widén är forskare vid Försvars-
högskolan